

Özgürlük ve Mülkiyet*

Ludwig von Mises

I

1 8. yüzyılın sonunda iki özgürlük (liberty) nosyonu hâkimdi. Bunların her biri, bugün zihnimizdeki özgürlük ve hürriyet fikrinden çok farklıydı.

Bu kavramlardan ilki tamamıyla kuramsaldı ve siyasî işlerin yürütülmesinde herhangi bir uygulamaya sahip değildi. Eski yazarların kitaplarında türemiş bir fikirdi ve bu fikrin incelenmesi, o dönemki ileri eğitimin özünü oluşturmaktaydı. Bu Yunanlı ve Romalı yazarların gözünde, hürriyet, bütün insanlara bahşedilmesi zorunlu olan bir şey değildi. Çoğunluktan esirgenmesi gereken, azınlığa ait olan bir ayrıcalıktı. Yunanlılar'ın demokrasi olarak adlandırdıkları şey, günümüz terminolojisinin ışığında, Lincoln'ün halk idaresi (government by the people) olarak adlandırdığı şey değil; kitlelerin melekler ya da kölelerden ibaret olduğu bir toplumda, tüm haklara sahip olan vatandaşların (full-right citizens) egemenliği idi. Hatta M.Ö. 4. yüzyıldan sonraki bu oldukça sınırlı hürriyet ile filozoflar, tarihçiler ve hatipler

* Bu makale, Mont Pelerin Society'nin 3. Genel Toplantısı'nın açılışında Ludwig von Mises tarafından yapılan konuşmanın tam metnidir

tarafından, pratik bir anayasal kurum olarak da ilgilenilmemiştir. Bunlar, (bu hürriyeti) bir daha ele geçmemecesine yitip gitmiş, geçmişe ait bir nitelik olarak görmüşlerdir. Bu altın çağın geçmiş olmasından yakınmışlar; ancak, ona geri dönmenin bir yolunu da bulamamışlardır.

Hiç bir edebî anımsatmadan esinlenmemiş olmasına rağmen, ikinci özgürlük daha az oligarşik değildi. Bu, toprak sahibi aristokratların ve bazen de şehirli asilzadelerin, kralın mutlakiyetçiliğinin artan gücüne karşı kendi ayrıcalıklarını koruma hırsı idi. Kıta Avrupa'sının birçok kesiminde prensler, bu çatışmalardan muzaffer çıktılar. Sadece İngiltere'de ve Hollanda'da orta sınıf ve şehirli asilzadeler, hanedanlıkları mağlup etmeyi başardılar. Ancak, bunların kazandığı şey de, herkes için olan hürriyet değil, sadece halk içinde bir azınlık teşkil eden, bir elitin hürriyeti idi.

Çoğunluğu hukukî açıdan ehliyetsiz bıraktıkları, hatta köleliği ve esareti muhafaza ettikleri hâlde, bu devirlerde özgürlüğü metheden bu insanların ikiyüzlü olduklarına hükmetmemeliyiz. Bu insanlar, tatmin edici biçimde nasıl çözeceklerini bilemedikleri bir sorun ile karşı karşıya kalmışlardı. Geleneksel üretim sistemi sürekli artan bir nüfus için çok sınırlı idi. Kapitalizm öncesi tarım yöntemleri ve zanaatkârlık yüzünden, kelimenin tam anlamıyla, kendilerine hiç yer kalmamış olan insanların sayısı artıyordu. Bu fazlalık insanlar, açlık çeken yoksullardı. Bunlar, toplumun mevcut düzeninin korunmasına yönelik bir tehdit oluşturuyorlardı; ve uzunca bir süre kimse, bütün bu zavallı sefil insanları doyuracak bir başka düzen, başka koşullar tasarlamadı. Bu insanlara devlet işlerinin idaresinde bir pay vermek şöyle dursun, medenî haklarının tam bir biçimde tanınması dahi söz konusu olamazdı. Yöneticilerin bildikleri tek çare, bu insanları güç kullanarak susturmaktı.

II

Kapitalizm öncesi üretim sistemi kısıtlayıcıydı. Bu üretim sisteminin tarihsel temeli askerî fetihdi. Muzaffer krallar, toprağı kendi asilzadelerine vermişlerdi. Bu aristokratlar, pazardan satın alan veya pazardan satın almaktan kaçınan tüketicilerin kendilerine müşteri olmasına bağlı olmadıklarından, kelimenin hakiki anlamında efendi (lord) idiler. Diğer yandan, bunlar, lonca sisteminde bir birlik düzeninde örgütlenmiş olan, imalat sanayilerinin ana müşterisiydiler. Bu düzen ise yeniliklere kar-

şydı. Geleneksel üretim yöntemlerinin dışına çıkılmasını yasaklamıştı. Hatta kendileri için tarımda ya da el işlerinde iş imkânı olan insanların sayısı bile sınırlıydı. Bu koşullar altında birçok insan, Malthus'un ifadelelerini kullanırsak, “doğanın muhteşem ziyafetinde kendisi için hiç boş kap kalmadığı” ve “doğanın ona ortadan kaybolmasını söylediği”¹ gerçeğiyle yüzleşmek zorundaydı. Fakat toplumdan dışlanmış bu insanların bir kısmı yine de sağ kalmayı başardı, çocuk yaptı ve muhtaçların sayısını ümitsiz bir biçimde gitgide artırdı.

Ancak, ardından kapitalizm geldi. Mekanik fabrikanın, esnaf atölyelerinin daha ilkel ve daha az verimli üretim yöntemlerinin yerini alması esasında kapitalizmin radikal yenilikleri de beraberinde getirdiğini kabul etmek, alışlagelmiş bir şeydir. Bu, oldukça yüzeysel bir görüştür. Kapitalizmi, kapitalizm öncesi üretim yöntemlerinden farklı kılan özellik, sahip olduğu yeni pazarlama ilkesiydi. Kapitalizm sadece bir kitle üretiminden ibaret değildir; kitlelerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan bir kitle üretimidir. Geçmiş iyi günlerin el işleri neredeyse sadece hâli vakti yerinde olanların isteklerini tedarik ediyordu. Lâkin fabrikalar pek çok insan için ucuz mallar üretti. İmalat yapan bütün erken dönem fabrikalar, kitlelere, fabrikalarda çalışanlarla aynı kesime hizmet amacıyla tasarlanmışlardı. Bu fabrikalar bunlara, ya doğrudan ihtiyaçlarını karşılayarak ya da ihracat yaparak ve bu sayede yabancı gıda maddeleri ve hammaddeler sağlayarak dolaylı bir biçimde hizmet ettiler. Bu pazarlama ilkesi, erken dönem kapitalizminin olduğu gibi, günümüz kapitalizminin de bir özelliğidir. Çalışanlar, üretilen bütün malların bir hayli geniş bir bölümünü tüketen müşterilerdir. Bunlar “daima haklı” olan egemen müşterilerdir. Bunların satın alışları ya da satın almayışları nelerin hangi miktarlarda ve hangi niteliklerde üretilmesi gerektiğini belirler. Bu insanlar, kendilerine en uygun şeyi satın alarak, bazı girişimlerin kâr etmelerine ve genişlemelerine ve bazı girişimlerin de para kaybetmelerine ve küçülmelerine yol açarlar. Bu nedenle de, sürekli olarak, üretim faktörlerinin kontrolünü, kendi isteklerini tatmin etmede en başarılı olan işadamlarına verirler. Kapitalizmde, üretim faktörlerinin özel mülkiyet altında olması sosyal bir fonksiyondur. Girişimciler, kapitalistler ve toprak sahipleri, tabir caizse, tüketicilerin vekilleridirler;

¹ Thomas R. Malthus, *An Essay on the Principle of Population*, 2. Basım (Londra, 1803), s. 531.

ve bu vekâlet geri alınabilir. Zengin olmak için, bir defaya mahsus bir biçimde biriktirilmiş ve bir araya getirilmiş sermayeye sahip olmak yeterli değildir. Bu sermayeyi, tüketicilerin isteklerini en iyi şekilde tatmin eden dallara tekrar tekrar yatırmak gerekir. Piyasa süreci, hergün tekrarlanan bir halk oylamasıdır (plebiscite); ve kendi mülkiyetini, halk tarafından verilen emirler doğrultusunda kullanmayanları, kaçınılmaz olarak, kazanç elde eden (profitable) insanların saflarının dışına atar. Bütün çağdaş hükümetlerin ve kerameti kendinden menkul entelektüellerin büyük düşmanlığının hedefi olan ticaret/iş dünyası (business), büyüklüğünü, sadece kitleler için çalışması sayesinde elde eder ve korur. Az sayıdaki kişilerin lüks ihtiyaçlarını tedarik eden tesisler ise, hiçbir zaman büyük boyutlara ulaşamamışlardır. 19. yüzyıl tarihçilerinin ve siyasetçilerinin kusuru, işçilerin, sanayi ürünlerinin esas tüketicileri olduklarını kavramayı başaramamış olmalarıdır. Bunların görüşlerine göre, ücretli işçi, sadece, asalak, çalışmayan sınıfın menfaati için didinen bir adamdı. Bu tarihçiler ve siyasetçiler, fabrikaların el işçilerinin kaderini kötüleştirdiğini iddia ettiler. Eğer istatistiklere biraz dikkat etselerdi, görüşlerinin temelsiz olduğunu keşfedeceklerdi. Bebek ölüm oranı azalmıştı, ortalama yaşam süresi uzamıştı, nüfus artmıştı ve ortalama bir insan bile hayatın, erken devirlerde hâli vakti yerinde olan kişilerin hayal dahi edemeyeceği, hoş yönlerinden zevk alıyordu.

Bununla birlikte, kitlelerin daha önce benzeri görülmeyen bir şekilde zenginleşmesi, Sanayi Devrimi'nin sadece bir yan ürünü idi. Bu devrimin asıl başarısı, ekonomik üstünlüğü, toprak sahiplerinden nüfusun bütününe aktarmasıydı. Artık sıradan insan, köle gibi çalışarak zenginlerin masalarından düşen kırıntılara razı olmak zorunda kalan bir kişi değildi. Kapitalizm öncesi devirlerin niteliği olan üç aşağı kast – köleler, serfler ve patristik ve skolastik yazarların olduğu kadar 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar İngiliz yasalarının da fakirler olarak nitelendirdiği insanlar – ortadan kalkmıştı. Bunların çocukları, bu yeni iş ortamında hem özgür işçiler hem de tüketiciler hâline geldiler. Bu köklü değişim, "iş" (business) tarafından piyasalara verilen öneme de yansdı. İşin ihtiyaç duyduğu şey, her şeyden evvel, piyasalar ve yine piyasalardır. Bu, kapitalist girişimin düsturudur. Piyasalar; işverenler, alıcılar, tüketiciler anlamına gelir. Kapitalizmde zenginliğe (wealth) giden tek bir yol vardır: Müşterilere, diğer insanlardan daha iyi ve daha ucuz hizmet vermek.

Piyasa

Mağazada ve fabrikada patron olan – ya da anonim şirketlerde hissedar temsilcisi, başkan olan – mülk sahibidir. Ancak, bu yöneticilik sadece görünüştedir ve şartlıdır. Tüketicilerin üstünlüğüne tâbidir. Tüketici, başta olan kişidir, esas patrondur; ve eğer imalatçı, müşterilere en iyi biçimde hizmet etmede rakiplerine üstün gelmezse, işi biter.

Dünyanın çehresini değiştiren, bu büyük iktisadî dönüşümdü. Bu dönüşüm kısa sürede siyasî gücü, imtiyazlı bir azınlığın elinden halkın eline aktardı. Endüstriyel oy kullanma hakkının tanınmasını yetişkinlerin oy kullanma hakkı takip etti. Piyasa sürecinin, kendisine girişimciyi ve kapitalisti seçme gücünü verdiği sıradan insan, benzeri gücü yönetim alanında da elde etti. Bir seçmen hâline geldi.

Seçkin iktisatçılar tarafından – sanırım ilk yapan merhum Frank. A. Fatter'dı – piyasanın, her bir peninin bir oy kullanma hakkı verdiği bir demokrasi olduğu ileri sürülmüştür. Halkın temsilî yönetiminin (representative government by the people), anayasal ilişkilerin piyasa modeline göre düzenlenmesine yönelik bir teşebbüs olduğunu söylemek daha doğru olacaktır; fakat bu tasavvur hiçbir vakit tam bir biçimde gerçekleştirilemez. Siyasî alanda hâkim olan, daima, çoğunluğun arzusudur ve azınlıkta kalanlar buna boyun eğmek zorundadırlar. Bu durum, sayıca ihmal edilebilecek kadar önemsiz olmamaları koşulu ile, azınlıklara da hizmet eder. Giyim endüstrisi sadece normal insanlar için değil, iri yapılı olan insanlar için de elbise imal eder; ve yayınevleri sadece kalabalıklar için kovboy ve dedektif öyküleri değil, zevk sahibi okurlar için de kitap yayınlar. İkinci bir önemli fark daha vardır. Siyasal alanda, bir bireyin ya da küçük bir birey grubunun, çoğunluğun arzusuna uymamak gibi bir imkânı yoktur. Ancak, entelektüel alanda, özel mülkiyet, isyan etmeyi mümkün kılar. İsyankâr, kendi bağımsızlığı için bir bedel ödemek zorundadır; bu evrende, fedakârlıkta bulunmadan kazanılabilecek hiçbir ödül yoktur. Eğer bir kimse söz konusu bedeli ödemeyi arzu ediyorsa, hâkim ortodoksinin ya da neo-ortodoksinin dışına çıkmakta özgürdür. Sosyalist bir devlette Kierkegaard, Schopenhauer, Veblen veya Freud gibi heretikler için koşullar nasıl olurdu acaba? Monet, Courbet, Walt Whitman, Rilke veya Kafka için? Her devirde, yeni düşünce ve eylem biçimlerine öncülük edenler, ancak özel mülkiyetin, çoğunluğun takip ettiği yolun hor görülmesini mümkün kılması sayesinde iş görebilmişlerdir. Bu ayrılıkçıların sadete birkaçı, çoğunluğun düşüncelerindeki yönetim biçimine karşı

gelecek kadar iktisadî açıdan bağımsız idi. Lâkin bunlar, halk arasındaki serbest ekonominin koşullarında, kendilerine yardım etmeye ve kendilerini desteklemeye hazır insanları buldular. Hâmisi, fabrikatör Friedrich Engels olmadan Marx ne yapardı?

III

Sosyalistlerin, kapitalizme iktisadî açıdan yönelttikleri eleştirileri tamamen geçersiz kılan şey, sosyalistlerin, piyasa ekonomisinde tüketicilerin egemen olduğunu kavramayı becerememeleridir. Sosyalistler sadece çeşitli girişimlerdeki ve plânlardaki hiyerarşik örgütlenmeyi görmekte ve kâr sisteminin işi alemini, tüketicilere hizmet etmeye zorladığını anlamaktadırlar. İşverenler ile olan ilişkilerinde sendikalar, sanki sadece kötülük ve açgözlülük, yönetim olarak adlandırdıkları şeyin yüksek ücret ödemesini engellemekteymiş gibi davranmaktadırlar. Basiretsizlikleri, fabrika kapılarının ötesinde hiçbir şey görmemektedir. Bunlar ve bunların hizmetkârları iktisadî gücün yoğunlaşmasından bahsederler de, iktisadî gücün sonuçta çalışanların büyük çoğunluğunu oluşturduğu tüketicilerin eliyle verildiğini anlamazlar. Şeyleri oldukları gibi kavramadaki yetersizlikleri, endüstriyel krallıklar ve dükalıklar gibi uygunsuz mecazî ifadelerde yansır. Ancak, daha güçlü bir fatih tarafından mülküne el koyulabilen egemen bir kral veya dük ile, müşterilerin başka bir firmayı tercih etmesi durumunda derhal “krallığını” kaybeden bir “çikolata kralı” arasındaki farkı göremeyecek kadar kalın kafalıdırlar. Bütün sosyalist plânların ardında bu çarpıklık yatmaktadır. Eğer sosyalist liderlerden herhangi biri hayatını sosis satarak kazanmaya çalışmış olsaydı, tüketicilerin egemenliği hakkında bir şeyler öğrenebilirdi. Ancak, bunlar profesyonel devrimcilerdir ve tek işleri iç savaş çıkarmaktır. Lenin’in ideali, bir ulusun üretim gücünü, bir postane modeline, tüketicilere tâbi olmayan bir örgüte göre inşa etmektir; çünkü açık veren hesaplar, zorla toplanan vergiler ile kapatılıyordu. “Tüm toplum” diyordu, “tek bir ofis ve tek bir fabrika hâline gelmelidir”.² Bu dünyada tek başlarına kaldıkları ve artık çeşitli girişimlerin ürünleri ve hizmetleri arasından seçim yapma fırsatı tanımadıkları zaman, ofisin ve fabrikanın asıl niteliklerinin tamamen değiştiğini görmüyordu. Çünkü kendi körlüğü, piyasanın ve tüketicilerin kapitalizmde oynadıkları rolü görmesini imkânsız hâle getirmişti;

² V.I. Lenin, *State and Revolution*, (New York: International Publishers, s.d.), s. 84

özgürlük ve esaret arasındaki farkı göremiyordu. Onun gözünde işçiler sadece işçi olduğu, müşteri olmadığı için, Lenin; işçilerin kapitalizmde çoktan köle hâline geldiklerine ve bütün tesisler ile mağazaları millîleştirmenin, onların konumlarını değiştirmedigine inanmıştı. Sosyalizm, tüketicilerin egemenliğinin yerine, bir diktatörün ya da bir diktatörler komitesinin egemenliğini tesis etmektedir. Vatandaşların, iktisadî egemenlikleri ile beraber, siyasî egemenlikleri de ortadan kalkmaktadır. Tek bir üretim plânının, tüketiciler tarafından yapılacak olan herhangi bir plânlamayı yürürlükten kaldırması durumu, anayasal alanda, vatandaşları kamusal ilişkilerin seyrini plânlamada herhangi bir fırsattan mahrum eden “tek parti ilkesine” tekabül etmektedir. Oysa, özgürlük bölünemezdir. Çeşitli konserve yiyecek veya sabun markaları arasından seçim yapabilme becerisini kaybeden biri, aynı zamanda çeşitli siyasî partiler arasından tercihte bulunabilme ve devlet memurlarını seçebilme gücünden de mahrum kalmıştır. Bu kişi artık bir insan değildir; yüce bir toplum mühendisinin elinde bir rehine hâline gelmiştir. Hatta bu kişinin, evlatlarını yetiştirme özgürlüğü de öjenik bilimi tarafından elinden alınacaktır. Tabii, sosyalist liderler arada sırada bize, buyurgan bir hükümet devresinin sadece kapitalizmden ve temsilî yönetimden, herkesin istek ve arzularının tam bir biçimde karşılanacağı sosyalist saadet dönemine geçiş süreci boyunca mevcut olacağına dair teminat vermektedirler.³ İngiliz Neo-Cambridge Okulu’nun seçkin temsilcisi Bayan Joan Robinson, bir kez sosyalist rejim “eleştiri riskini kâfi derece emniyet altına aldı mı”, bize “bağımsız flarmonik toplulukların dahi” varolmasına izin verileceğini vaat edecek kadar naziktir.⁴ Bu nedenle, komünistlerin özgürlük olarak adlandırdıkları şeyin bize erişmesinin şartı, bütün muhaliflerin tasfiye edilmesidir. Bu bakış açısından hareketle, diğer bir sivri İngiliz Bay J. C. Crowther’ın aklından, engizisyonu “yükselen bir sınıfı himaye ettiği vakit, bilimsel açıdan faydalıdır” şeklinde methederken nelerin geçtiğini de anlayabiliriz.⁵ Bütün bunların anlamı açıktır. Bütün insanlar uysal bir biçimde bir diktatöre boyun eğdiklerinde, artık tasfiye edilecek muhalifler kalmayacaktır. Caligula, Torguemada, Robespierre de bu çözüm yolunda anlaşırlardı.

³ Karl Marx, *Sur Kritik des Sozialdemokratischen Programms von Gotha*, Ed: Kreibich (Reichenberg, 1920), s. 23.

⁴ Joan Robinson, *Private Enterprise and Public Control*, (published for the Association for Education in Citizenship by the English Universities Pres, Ltd., s.d.), s. 13-14.

⁵ J. G. Crowther, *Social Relations of Science*, (Londra, 1941), s. 333.

Sosyalistler, kelimelerin anlamlarını tersine çevirerek anlamsal (semantic) bir devrim düzenlediler. Bunların – George Orwell’ın “Newspeak” olarak adlandırdığı – Yeni Lisan’ın kelime dağarcığında “tek-parti ilkesi” (the one-party principle) şeklinde bir kavram mevcuttur. Şimdi, parti kelimesi, etimolojik olarak isim kısmından türetilmektedir. Kardeşlik kısmı ise artık zıt anlamlı karşılığında, bütünden farklı değildir; onunla özdeşdir. Kardeşlik partisi, bir parti değildir ve tek parti ilkesi de gerçekte hiçbir partinin olmaması ilkesidir (no-party principle). Bu, her türden muhalefetin baskı altında tutulmasıdır. Özgürlük ise, kabul etmek (assent) veya muhalif olmak (dissent) arasından tercihte bulunabilme hakkı demektir. Ancak, Yeni Lisan’da, bu, kayıtsız şartsız kabul etme vazifesi ve muhalif olmanın da sert bir biçimde yasaklanması anlamına gelmektedir. Siyasî terminolojinin bütün kelimelerinin sahip olduğu geleneksel çağrışımların bu şekilde tersine çevrilmesi, sadece Rus Komünistleri’nin ve onların Faşist ve Nazi kollarının kullandıkları dilin bir özelliği değildir. Özel mülkiyetin kaldırılarak tüketicilerin kendi özerkliklerinden (autonomy) ve bağımsızlıklarından (independence) yoksun bırakıldıkları ve dolayısıyla her bir insanın, merkezî bir plânlama kurulunun keyfi kararlarına tâbi kılındığı bir toplumsal düzen, komünistler bu düzenin esas niteliğini gizlemedikleri sürece, kitlelerin desteğini kazanamaz. Eğer sosyalistler seçmenlere, nihaî amaçlarının onları kölelere dönüştürmek olduğunu açıkça söylemiş olsalardı, seçmenleri asla kandıramazlardı. Genel bir ifadeyle, sosyalistler, özgürlüğün geleneksel değerine sahte bir bağlılık göstermeye mecbur kaldılar.

IV

Bu büyük tezgahın içerisinde yer alan grupların arasındaki gizli tartışmalarda ise durum farklıydı. Burada, grup üyeleri özgürlüğe ilişkin niyetlerini saklamıyorlardı. Onların görüşüne göre, özgürlük, şüphesiz, geçmişte burjuva toplumu çatısı altında mevcut olan iyi bir özellikti; çünkü kendilerine entrikalarına girişme fırsatını sağlıyordu. Ancak bir kez sosyalizm zafere ulaştığı vakit, artık özgür düşünceye ve bireylerin özerk eylemlerine ihtiyaç kalmayacaktır. Bundan öte herhangi bir değişiklik, ancak insanlığın sosyalizmin saadetine ulaşmada elde ettiği mükemmel durumdan bir sapma olabilir. Bu koşullar altında, ihtilaflara müsamaha göstermek düpedüz delilik olacaktır.

P i y a s a

“Özgürlük” der Bolşevik, “burjuva bir önyargıdır”. “Sıradan bir insanın kendisine ait düşünceleri yoktur, kitap yazmaz, mevcut kabûllere karşı plânlar yapmaz ve yeni üretim yöntemleri icat etmez. Sadece hayattan zevk almaya bakar. Yaşamlarını profesyonel muhalifler (dissenters) ve yenilikçiler (innovators) olarak kazananların sınıf çıkarlarını aşığâ görür.”

Bu kesinlikle, sade bir vatandaş hakkında şimdiye dek yapılmış en küstah aşâğılamadır. Bu hususta tartışmaya hiç gerek yoktur. Mesele, sıradan bir insanın düşünme, konuşma ve kitap yazma özgürlüğünden kendi başına faydalanıp faydalanamayacağı meselesi değildir. Mesele, miskin bir avarenin de, ondan zekâca ve iradece üstün olanlara tanınan bu özgürlükten faydalanıp faydalanmayacağı meselesidir. Sıradan bir insan kayıtsız biri gibi görünebilir ve hatta kendisinden daha iyi durumda olanların uğraşlarını küçük görebilir. Lâkin yenilikçilerin emeklerinin kendi emrine verdiği bütün faydalı şeylerden zevk almaktan da memnun olur. Kendi gözünde anlamsız bir kılı kırk yarmadan ibaret olan şeylerin ne olduklarına dair bir fikri yoktur. Ancak bu düşünceler ve teoriler, girişimci işadamları tarafından kendisinin henüz gelişmemiş arzularının karşılanması için kullanılır kullanılmaz, yeni ürünler elde etmek için acele eder. Sıradan insan, şüphesiz, çağdaş bilimin ve teknolojinin bütün başarılarından faydalanan başlıca kişidir.

Şurası bir gerçektir ki, ortalama aklî yeteneklere sahip bir insanın, bir sanayi liderinin seviyesine yükselme şansı yoktur. Fakat iktisadî ilişkilerde piyasanın kendisine verdiği egemenlik, teknoloji uzmanlarının ve girişimcilerin, bilimsel araştırmaların bütün kazanımlarını onun kullanımına yöneltmek amacıyla harekete geçmelerini sağlar. Sadece, entelektüel ufku fabrikanın iç örgütlenmesinin ötesine geçemeyen ve işadamlarını alım satıma neyin sevkettiğini anlayamayan kişiler, bu gerçeğin farkına varamazlar.

Sovyet sisteminin hayranları bize özgürlüğün en üstün iyi (the supreme good) olmadığından bahsetmektedirler. Eğer özgürlük, yoksulluk anlamına geliyorsa “ona sahip olmaya değmez”. Kurallara uyan yoldaşların âdetlerine kendilerini alıştıramayan birkaç itaatsiz bireyci kişi dışında, Rusya’daki bütün insanlar tamamen mutludurlar. Bu mutluluğun, aynı zamanda, açlıktan ölen milyonlarca Ukraynalı köylü, işçi kamplarında zorla çalıştırılan insanlar ve tasfiye edilen Marksist liderler tarafından da

paylaşıp paylaşılmadığı meselesini askıda bırakabiliriz. Lâkin Batı'nın özgür ülkelerindeki ortalama yaşam seviyesinin, Komünist Doğu'dan daha yüksek olduğu gerçeğini görmezden gelemeyiz. Özgürlüğü, refahın elde edilmesinin bedeli olarak ödemekle, Ruslar, kötü bir anlaşma yaptılar. Şimdi ne özgürlüğe ne de refaha sahipler.

V

Romantik felsefe, tarihin erken devirlerinde bireyin hür olduğu ve tarihsel evrimin onu başlangıçta sahip olduğu özgürlükten yoksun bıraktığı yanılsaması altında ilerlemiştir. Jean Jacques Rousseau'nun da kabul ettiği üzere, doğa insana hürriyet vermiş ve toplum da onu köleleştirmiştir. Gerçekte ise, ilkel insan, kendisinden daha güçlü olan ve bu nedenle de her biri ondan kıt kaynakları kapabilecek durumda olan hemcinslerinin insafına kalmıştı. Doğanın kendisinde, özgürlük olarak adlandırılacak hiçbir şey yoktur. Hürriyet düşüncesi daima insanlararası ilişkilere işaret etmektedir. Bu doğrudur; toplum, bireylerin mutlak bağımsızlığına ilişkin bu hayalî düşünceyi gerçekleştiremez. Toplumda herkes, kendisinin diğer insanların mutluluğuna yaptığı katkı karşılığında, bu insanların kendi mutluluğuna yapacağı katkıya bağlıdır. Toplum, esas olarak hizmetlerin karşılıklı bir mübadelesinden ibarettir. Bireyler, tercihte bulunabilme fırsatına sahip oldukları müddetçe özgürdürler; zor ile veya zor kullanma tehdidi ile bir mübadelenin şartlarına teslim olmaları durumunda ise, bu konuda ne düşünürlerse düşünsünler, özgürlükten mahrum kalırlar. Bu köle kesinlikle özgür değildir; çünkü onun görevlerini kararlaştıran ve bu görevleri yerine getirmesi karşılığında da ne elde edeceğini belirleyen kişi, efendinin kendisidir.

Baskı altında tutmanın (repression) ve zorlamanın (coercion) toplumsal araçlarına, yani hükümete (the government) gelince; burada özgürlük söz konusu olamaz. Hükümet, esas itibarıyla özgürlüğün reddidir. Hükümet, tüm insanları, ister beğensinler ister beğenmesinler, hükümetin emirlerine uymaya zorlamak amacıyla şiddete veya şiddet kullanma tehdidinde başvurmak demektir. Hükümetin yetkileri arttıkça, özgürlük değil, zorlama meydana gelir. Hükümet gerekli bir kurumdur; toplumsal işbirliği sisteminin, iç ya da dış kaynaklı haydutların şiddet eylemleri tarafından rahatsız edilmeden, pürüzsüz bir biçimde işleminin aracıdır.

Piyasa

Hükümet, bazı insanların söylemekten hoşlandıkları gibi, ister istemez bir dert değildir, bir bela değildir; sadece bir araçtır, insanların bir arada huzur içersinde yaşamalarını mümkün kılan mevcut tek araçtır. Fakat özgürlüğün de karşıtıdır. Dövmek, hapsetmek, asmak demektir. Bir hükümet ne yaparsa yapsın, eninde sonunda silahlı muhafızların faaliyetleri tarafından desteklenir. Eğer hükümet bir okul ya da hastane işletirse, gerekli olan fonlar, vergiler –örneğin, vatandaşlardan zorla alınan ödemeler tarafından sağlanır.

İnsan doğasının olduğu gibi, zor kullanma eyleminin de bir hükümet aygıtı olarak işlev görmesi olmadan ne medeniyetin ne de barışın varolamayacağı gerçeğini hesaba katarsak; hükümeti, insana ait en faydalı kurum olarak adlandırabiliriz. Yine de bu, hükümetin özgürlükten değil, baskıdan ibaret olduğu gerçeğini değiştirmez. Özgürlük, ancak hükümetin müdahale etmediği alanlarda bulunur. Özgürlük, daima hükümetten azade olmak demektir. Hükümetin müdahalesinin sınırlandırılması demektir. Özgürlük, ancak vatandaşların kendi istedikleri yolu takip etmek fırsatına sahip oldukları yerlerde hâkimdir (yürürlüktedir). Vatandaş hakları, devlet işlerini idare eden insanların, bireylerin hareket özgürlüğünü sınırlamalarına izin verildiği alanı kesin bir biçimde çevreleyen kaidelerdir.

İnsanların hükümet kurmak ile hedefledikleri nihaî amaç, belirli bir toplumsal işbirliği sisteminin, işbölümü ilkesi altında işlemesini mümkün kılmaktır. Eğer insanların sahip olmak istedikleri toplumsal sistem sosyalizm (komünizm, plânlama) ise, bu toplumda özgürlüğe bir yer yoktur. Çünkü bu toplumda bütün vatandaşlar, her bakımdan hükümetin emirlerine tâbidirler. Devlet, total bir devlettir; rejim de totaliter bir rejimdir. Hükümet tek başına plân yapmakta ve herkesi bu tek plâna göre hareket etmeye zorlamaktadır. Piyasa ekonomisinde ise, bireyler, toplumsal işbirliği çerçevesine kendilerini dahil etmek istedikleri biçimi seçmekte özgürdürler. Piyasadaki mübadele alanı genişledikçe, bireyler tarafından yapılan eylemler de kendiliğinden meydana gelmeye başlar. Laissez-faire olarak adlandırılan ve Ferdinand Lassale'in da gece bekçisi devlet (nightwatchman state) ismini verdiği bu sistemde özgürlükler mevcuttur; çünkü bireylerin kendileri için plân yapmakta özgür oldukları bir alan söz konusudur.

Sosyalistler, sosyalist bir sistemde herhangi bir özgürlüğün olamayacağını itiraf etmelidirler. Buna rağmen sosyalistler, piyasada mal ve hizmetlerin karşılıklı mübadelesinde herhangi bir özgürlüğün olabileceğini inkâr ederek, bir köle devleti ile iktisadî özgürlük arasındaki farkı ortadan kaldırmaya çalışıyorlar. Her bir piyasa mübadelesi, sosyalizm destekçisi bir okulun avukatlarının kelimeleri ile, “başkalarının özgürlüğünü zorlamaktır”. Bunların gözünde, bir insanın vergi ödemesi ile bir hâkim tarafından para cezasına çarptırılması arasında ya da aynı kişinin gazete satın alması ile sinemaya giriş ücreti ödemesi arasında, anılmaya değer bir farklılık yoktur. Bütün bu durumlarda söz konusu kişi, yönetici bir güce (governing power) maruz kalmaktadır. Bu kişi özgür değildir; çünkü, profesör Hale’in da ifade ettiği gibi, özgürlük, bu kişinin “maddî eşyaları kullanmasının önünde herhangi bir engelin bulunmaması” demektir.⁶ Bu durum şunu ifade eder: Ben özgür değilim; çünkü kazak örmekte olan bir kadın –belki de kocasına doğum gününde hediye etmek için örüyordur– bu kazağı kullanmamın önüne bir engel koymaktadır. Bizzat ben, bütün diğer insanların özgürlüğünü kısıtlıyorum; çünkü onların dış fırçamı kullanmalarına karşı çıkıyorum. Böyle yapmakla ben, bu öğretiyeye göre, şahsî bir yönetme gücü/ iktidarı (private governing power) kullanıyorum; ki bu güç, halkın yönetme gücüne/ iktidarına (public government power), bir insanı hapsetmek için hükümetin kullandığı güce benzer bir güçtür.

Bu hayret verici öğretiyi izah eden kişiler, sürekli olarak, özgürlüğün hiçbir yerde bulunamayacağı sonucunu çıkarmaktadırlar. İktisadî baskı olarak adlandırdıkları şeyin, efendilerin kendi kölelerine karşı uyguladıkları baskıdan esas itibarıyla farklı olmadığını iddia etmektedirler. Kişisel yönetme gücü/ iktidarı (private governmental power) olarak adlandırdıkları şeyi reddetmekte, ancak özgürlüğün halk hükümeti tarafından sınırlandırılmasına itiraz etmemektedirler. Özgürlüğün sınırlandırılması olarak adlandırdıkları bütün şeyleri, hükümetin elinde toplamak istemektedirler. Özel mülkiyet kurumuna ve, onların dedikleri gibi, “mülkiyet haklarını tatbik etmeye hazır olan –yani, kendilerini zorlayacak biçimde hareket edecek herhangi bir kimsenin özgürlüğünü reddetmek anlamına gelen” kanunlara saldırmaktadırlar.⁷

⁶ Robert L. Hale, *Freedom Through Law, Public Control of Private Governing Power* (New York: Columbia University Press, 1952), s. 4 ve devamı.

⁷ a.g.e. s. 5.

Piyasa

Bir nesil önce bütün ev kadınları çorbayı, annelerinden ya da yemek kitaplarından aldıkları tariflere uygun yöntemlerle hazırlıyorlardı. Bugün birçok ev kadını konserve çorba almayı, ısıtmayı ve ailesine servis yapmayı tercih ediyor. Ancak, bizim okumuş doktorlarımıza göre, konserve şirketi ev kadınlarının özgürlüğünü kısıtlamaktadır; çünkü teneke konserve için bir fiyat istemekle, ev kadınlarının bu konserveyi kullanmalarının önüne bir engel koymaktadır. Bu seçkin hocalardan özel ders alma ayrıcalığından hoşlanmayan insanlar, bu konserve ürünün konserve fabrikası tarafından imal edildiğini ve söz konusu şirketin bunu üretmekle, tüketicinin bir konserve sahibi olmasının önündeki en büyük engeli, yani bu konservenin varolmaması durumunu ortadan kaldırdığını söyleyeceklerdir. Kendisi varolmadığı sürece, bir ürünün sadece saf özü herhangi bir kimseyi memnun edemez. Ancak doktorlar “bu insanlar yanıılıyorlar” derler. Bu şirket ev kadınının üzerinde hâkimiyet kurmaktadır, aşırı yoğun gücü ile onun bireysel özgürlüğünü yok etmektedir ve bu türden çirkin bir suçu önlemek, hükümetin görevidir. “Şirketler” der Ford Vakfı’nın himayesinde olan bu türden diğer bir grup ve Profesör Berle, “hükümetin denetimine tâbi olmalıdırlar”.⁸

Bizim ev kadınıımız annesinin ve büyük annesinin yöntemlerine bağlı kalacağına, neden konserve ürün satın almaktadır? Çünkü, şüphesiz, bu şekilde hareket etmenin kendisi için geleneksel âdetlere göre daha yararlı olduğunu düşünmektedir. Kimse onu zorlamamıştır. Konserve endüstrisine yatırım yaparak, milyonlarca ev kadınının henüz gelişmemiş bir arzusunu karşılamak fikrinde olan –toptancılar, girişimciler, kapitalistler, spekülâtörler, borsa kumarbazları olarak adlandırılan– insanlar mevcuttur. Ve diğer yüzlerce şirkette de, tüketicilere yüzlerce başka türden şey sağlayan, aynı derecede bencil başka kapitalistler mevcuttur. Bir şirket halka daha iyi hizmet verdikçe, daha fazla müşteriye sahip olur, daha fazla büyür. Ortalama Amerikan ailesinin evine gidin, makinelerin çarklarının kimler için döndüğünü göreceksiniz.

Özgür bir ülkede kimse, tüketicilere mevcut durumda verilen hizmetten daha iyi bir hizmet sunarak servet elde etmekten mahrum edilemez. Bu kimsenin ihtiyaç duyduğu şey sadece yeni fikirler ve sıkı bir çalışmadır. “Çağdaş uygarlık, neredeyse bütün uygarlık” diyor seçkin İngiliz

⁸ A. A. Berle, Jr., *Economic Power and the Free Society, a Preliminary Discussion of the Corporation* (New York: The Fund for the Republic, 1954).

iktisatçıların oluşturduğu uzun dizinin sonuncu kişisi olan Edwin Cannan, “piyasayı hoşnut eden kimseler için işleri hoş bir hâle getirmek ve bunu başaramayanları ise hoşnutsuz kılmak ilkesine dayanmaktadır”.⁹ İktisadî gücün yoğunlaşması üzerine söylenen bütün bu sözler boştur. Bir şirket büyüdükçe, giderek daha fazla insana hizmet verir; tüketicileri, halk yığınlarını, kitleleri hoşnut kılmaya daha fazla bağımlı olur. Piyasa ekonomisinde iktisadî güç, tüketicilerin ellerindedir.

Kapitalist iş, bir kez varılmış olan üretim koşullarında sebat etmek değildir. Daha ziyade, durmadan yenilik yapmak, her gün tekrarlanan girişimler ile tüketicilerin içinde buldukları koşulları yeni, daha iyi ve daha ucuz ürünler ile geliştirmek demektir. Üretim faaliyetlerinin içinde buldukları herhangi bir fiilî durum sadece geçici bir niteliktedir. Burada ise sürekli bir şekilde, tüketicilere daha iyi hizmet etmede başarılı olmuş bir şeyin yerini alma eğilimi hâkimdir. Netice olarak kapitalizmde sürekli bir biçimde, elit kişilerin bir dolaşımı söz konusudur. Endüstri liderleri olarak adlandırılan insanları niteleyen şey, bu kimselerin yeni fikirlere iştirak edebilmeleri ve bu fikirleri işe koşabilmeleridir. Bir şirket ne kadar büyük olursa olsun, tüketicilere en iyi biçimde hizmet sunmadaki olası yöntemlere kendisini hergün yeni baştan uyarlamada başarılı olamadığı anda, yok olmaya mahkûmdur. Ancak, siyasetçiler ve sözde reformcular, endüstrinin sadece bugünkü mevcut yapısına bakmaktadırlar. Bunlar kendilerini, tesislerin şu anda sahip oldukları iş denetimini ellerinden alacak ve bu tesisleri yerleşmiş yöntemlere göre idare edecek kadar akıllı zannederler. Piyasaya yeni gelen hırslı ve yarının büyük işadamı olacak kişiler, daha önce hiç işitilmemiş şeyler hakkında şimdiden plânlar hazırlarken; bu siyasetçilerin ve sözde reformcuların kafalarındaki bütün şey, işleri alışlagelmış usûllere göre idare etmektir. Bürokratlar tarafından tasarlanan ve uygulamaya konulan bir yeniliğe dair hiçbir kayıt yoktur. Eğer bir stagnasyona düşülmek istenmiyorsa, insanlığı giderek daha tatmin edici olan koşullara doğru yönlendiren bugünün bu tanınmamış insanlarına, kendi düşüncelerini özgür bir biçimde gerçekleştirebilme imkânı tanınmalıdır. Bir ulusun iktisadî örgütlenmesinin temel meselesi budur.

Maddî üretim faktörlerinin özel mülkiyeti, bütün diğer insanların, kendilerine uygun gelen şeyleri seçme özgürlüklerinin kısıtlanması anla-

⁹ Edwin Cannan, *An Economist's Protest* (Londra, 1928), s. VI ve devamı

mina gelmez. Özel mülkiyet, tam tersine, bütün iktisadî ilişkilerde sıradan insana, bir alıcı olarak kendi kapasitesi dâhilinde üstünlük veren bir araçtır. Bir ulusun en girişken insanlarını bütün yeteneklerini insanları hizmeti vermek için sarf etmeleri için teşvik eden bir araçtır.

VI

Bununla birlikte, eğer bir kimse, sadece, sıradan bir insanın bir tüketici olarak piyasada, bir seçmen olarak da devlet işlerinde kullandığı üstünlükle ve bu insanın yaşam seviyesindeki benzeri görülmemiş ilerleme ile ilgilenirse; kapitalizmin, sıradan bir insanın sahip olduğu koşullarda meydana getirdiği büyük değişiklikleri ayrıntısı ile tarif etmiş sayılmaz. Daha az önemli olmayan bir gerçek de, kapitalizmin, bu insanın tasarrufta bulunabilmesini, sermaye biriktirmesini ve bu sermayeyi yatırmasını mümkün kılmış olmasıdır. Mülk sahiplerini cebi delik fakirlerden ayıran kapitalizm öncesi toplumsal konumlar ile kast toplumu arasındaki uçurum, kapitalizmde daralmıştır. Daha eski devirlerde ustanın ücreti o kadar düşüktü ki, ustanın kendisi güç bela bir köşeye bir şeyler ayırabiliyordu; ve böyle yaptığında dahi, tasarruflarını sadece gömüleyerek ve birkaç sikke saklayarak muhafaza edebiliyordu. Kapitalizmde ise, ustanın kendi becerisi tasarrufta bulunabilmesini mümkün kılmaktadır ve fonlarını da bir işe yatırabilmesini sağlayan kurumlar mevcuttur. Amerikan endüstrilerinde istihdam edilen hiç de önemsiz sayılamayacak miktardaki sermaye de, çalışanların tasarruflarının tamamlayıcısıdır. Tasarruf mevduatı, sigorta poliçesi, bono ve hatta hisse senedi almakla ücretli işçilerin ve maaş alan insanların kendileri de faiz ve kâr payı elde ederler ve bu nedenle, Marksist terminolojide, sömürücüler hâline gelirler. Sıradan insan, işlerin yayılıp genişlemesi ile sadece bir tüketici ve bir çalışan olarak değil, aynı zamanda bir yatırımcı olarak da ilgilenir. Burada, üretim faktörlerine sahip olanlar ve bunlara sahip olmayanlar arasında bir zamanlar mevcut olan keskin ayrımı, bir dereceye kadar gidermeye yönelik bir eğilim hâkimdir. Fakat şüphesiz ki, bu eğilim sadece piyasa ekonomisinin sözde toplumsal politikalar ile sabote edilmediği bir yerde gelişebilir. Refah devleti sürekli olarak ucuz para, kredi genişlemesi ve açık enflasyon yöntemleri ile, ulusal ödeme aracı cinsinden bütün ödenebilir alacakların etkinliğini ortadan kaldırmaktadır. Kendilerini sıradan insanların savunucuları olarak gören kimseler hâlâ, alacaklıların zararı

pahasına borçluların tarafını tutan bir politikanın insanların çoğunluğu için yararlı olduğu şeklindeki modası geçmiş fikirler tarafından yönlendiriliyorlar. Bunların, piyasa ekonomisinin temel niteliklerini kavramadaki yetersizlikleri kendisini aynı zamanda, alacaklıların kendi kapasiteleri dahilinde birer tasarruf sahibi, polişe hamili ve bono sahibi oldukları açık gerçeğini görmeyi becerememelerinde de gösteriyor.

VII

Batı toplumsal felsefesinin ayırt edici ilkesi bireyciliktir. Bu felsefe, zorlamanın ve zulmün toplumsal araçları tarafından, yani devlet tarafından sınırlandırılmadan; bireyin düşünmekte, tercih yapabilmekte ve hareket etmekte özgür olduğu bir alanın yaratılmasını amaçlamaktadır. Batı uygarlığının bütün maddî ve manevî kazanımları, bu özgürlük fikrinin işleminin bir sonucudur.

Bireycilik ve kapitalizm ile ilgili bu öğreti ve politikalar, bunun iktisadî meselelere uygulanması, müdafilere ve propagandacılara ihtiyaç duymaz. Söz konusu kazanımlar, kendi adlarına konuşurlar.

Göz önünde bulundurulabilecek diğer şeylerden ayrı olarak, kapitalizm ve özel mülkiyet, aynı zamanda, kendi üretim gücünün benzersiz etkinliğine de dayanır. Kapitalist işin, hızla artan bir nüfusu sürekli olarak gelişen bir yaşam seviyesi ile desteklemesini sağlayan da, bu etkinliktir. Kitlelerin giderek artan zenginliği, müstesna kabiliyetleri olan bireylerin vermeye muktedir oldukları bütün şeyleri kendi vatandaşlarına vermekte özgür oldukları bir toplumsal çevre meydana getirir. Özel mülkiyetin ve sınırlı devletin olduğu toplumsal sistem, kişisel bir kültür elde etmeye doğuştan yeteneği olan kimseleri vahşilikten arındırmak ile ilgilenen tek sistemdir.

İnsanlık için, hızlı ve büyük arabalardan ve merkezî ısıtma, klima, buzdolapları ve televizyonlar ile donatılmış evlerden daha önemli şeylerin de olduğunu ileri sürerek kapitalizmin maddî kazanımlarını küçümsemek, bedavaya yapılan bir eğlencedir. Daha yüce ve daha asil uğraşlar şüphesiz mevcuttur. Ancak, bunların kesinlikle daha yüce ve daha asil olmalarının nedeni, herhangi bir dış güç vasıtası ile gaye edinilmemeleleri, bireyin kişisel azmini ve gayretini gerektirmeleridir. Kapitalizme bu iftirayı atanlar; ahlâkî ve manevî kültürün, hükümet ya da üretim faali-

Piyasa

yetlerinin iktisadî örgütlenmesi vasıtası ile inşa edilebileceğini varsayarak oldukça kaba ve maddeci bir bakış açısı sergiliyorlar. Bütün bu dış etkenlerin yapabileceği şey, bireylere, kendilerini daha kusursuz hâle getirmek ve geliştirmek amacı ile çalışma fırsatı sağlayan bir çevreyi ve bunun için yeterli bir gücü oluşturmaktır. Kitlelerin; Sofokles'in Antigone'sinin temsili yerine bir boks maçını, Beethoven'ın senfonilerinin yerine caz müziğini ve şiir yerine mizah dergilerini tercih etmeleri, kapitalizmin kusuru değildir. Ancak şurası kesindir ki; dünyanın oldukça geniş bir bölümünde hâlâ yaygın olan kapitalizm öncesi koşullar, bu güzel şeyleri sadece insanlığın küçük bir azınlığı için erişilebilir kılarsa da, kapitalizm, insanların çoğunluğuna bu şeyleri elde etmek amacıyla çalışmalarını için uygun bir fırsatı da sağlamaktadır.

Kapitalizme hangi açıdan bakılırsa bakılsın, sözde geçmiş iyi günlerin geçip gitmiş olmalarından dolayı matem tutmak için hiçbir neden yoktur. Bırakın bunu; söz konusu durum totaliter ütopyaları, ister Nazi ister Sovyet tipi olsun, arzulamayı dahi haklı çıkarmaz.

Bu akşam Mont Pelerin Topluluğu'nun dokuzuncu toplantısının açılışını yapıyoruz. Bu vesile ile şunu da hatırlatmak uygundur: Çağdaşımız olan kişilerin büyük çoğunluğuna ve onların hükümetlerine muhalif görüşlerin dile getirildiği bu toplantılar, ancak Batı uygarlığının en değerli simgesi olan hürriyet ortamında gelişebilir ve mümkün olabilir. Ümit edelim ki, bu muhalefet etme hakkı hiçbir zaman yok olmasın.

Çeviren: Can Madenci